

De Haarlemmermeer

De Haarlemmermeerpolder is een polder van rechte lijnen. Dwars door deze rechtlijnigheid breekt de Geniedijk. Al deze lijnen zijn bepaald vanuit militaire overwegingen. Het meer werd drooggemalen tussen 1849 en 1852. Om de verdediging van Amsterdam te kunnen waarborgen werden tussen 1843 en 1854 de torenforten Bij Heemstede, Aan de Liede en Aan het Schiphol (toen nog een watertje) gebouwd. Deze werden toegevoegd aan de oude Stelling van Amsterdam. Tussen de forten Aan de Liede en Aan het Schiphol werd de Spaarnwouderweg (nu Schipholweg) aangelegd. De weg kon daardoor vanuit beide forten worden verdedigd. Vanuit deze lijn werd de polder verkaveld. De Geniedijk (aangelegd in 1891-1894) maakte deel uit van de nieuwe Stelling van Amsterdam en vormde de verdedigingslijn tussen de forten Bij Vijfhuizen en Bij Aalsmeer. Deze forten bepaalden dus het tracé van de Geniedijk. In de knik kwam het Fort bij Hoofddorp te liggen. Noordelijk van de dijk lag ook de spoorlijn Haarlem – Uithoorn.

Vouw langs deze lijn

Fietsroute langs de forten

Geniedijk

De Geniedijk loopt dwars door de Haarlemmermeerpolder en verbindt de forten Bij Vijfhuizen, Bij Hoofddorp en Bij Aalsmeer. Aan de frontzijde (zuid) ligt het brede Voorkanaal met het vroegere jaagpad (het pad waar de paarden van de trekschuiten liepen). Dit kanaal was de verbinding tussen de poldervaarten en via de dubbele schutsluis bij het Fort bij Aalsmeer met de Ringvaart. Aan de keelzijde (noord) ligt het Achterkanaal, dat diende voor het vervoer van materieel. Vandaar ook de hoge bruggen. Daar lag ook de verbindingsweg. In de Geniedijk liggen de bij de forten behorende nevenbatterijen. Daarnaast zijn er ook drie zelfstandige batterijen; de batterijen Aan de IJweg, Aan de Sloterweg (nu de Rijnlanderweg) en Aan de Aalsmeerderweg.

Fort bij Vijfhuizen

- Batterij aan de Sloterweg** De batterij lijkt op een verkleind fort. Een dergelijk bouwwerk stond ook aan de IJweg. Het was een klein steunpunt om flankerend vuur te geven ter verdediging van het Voorkanaal en als onderkomen voor de artilleriebezetting.
- Loodsen** De gebouwtjes dienden voor de opslag van vliegtuigmunitie en zijn na WO II gebouwd.
- Kazematten** Aan weerskanten van de A4 zijn in 1934 en 1937 kazematten gebouwd.
- Damsluizen** In de IJ-tocht, de Hoofdtocht en de Slotertocht zijn bomvrije damsluizen geplaatst. Deze hadden een aarden dekking en dienden ter afsluiting van de Geniedijk bij het onderwaterzetten van de zuidelijk deel van de polder.
- Stenen muurtjes** Deze dienden voor het opleggen van de schotbalken.
- Batterij aan de Aalsmeerderweg** Is niet meer dan een aarden omwalling.
- Nevenbatterijen** Op een kleine afstand van de forten zijn in de wal betonwerken geplaatst voor afstandsgeschut.
- Batterij aan de IJweg** Grotendeels gesloopt en nu een heuvel met een kunstwerk. Tevens een leuk uitzichtpunt over de dijk.
- De Cruquius** Voormalig stoomgemaal 'De Cruquius' uit 1849 is een industrieel monument. Samen met de stoomgemalen 'Leeghwater' en 'Lijnden' pompte de Cruquius van 1849 tot 1852 het Haarlemmermeer leeg en hield het daarna de Haarlemmermeerpolder droog. In 1912 werd de Cruquius reservegemaal, om tenslotte op 10 juni 1933 met een ceremoniële laatste pompslag buiten bedrijf te worden gesteld. Daarna stond de tijd voor de Cruquius stil. Op het nippertje ontsnapte dit unieke stoomgemaal aan de sloop, toen in 1934 Stichting De Cruquius werd opgericht die het onder zijn hoede nam en er een museum van maakte. (www.museumdecruquius.nl)

Hoofddorp

Hoofddorp

Cruquius

Hoofddorp

Let op: De fortensfietsroute volgt niet altijd de knooppuntenroute

- 10. Voorstelling bij Heemstede** Zie Voorstelling bij Vijfhuizen. De Voorstelling ligt op het terrein van het voormalige Fort bij Heemstede, zuidelijk van het gemaal De Cruiquius en is geheel overwoekerd.
- 11. Voorstelling bij Vijfhuizen** Op enige afstand zuidelijk van het Fort bij Vijfhuizen zijn op de droogblijvende strook langs de dijk twee Voorstellingen ingericht ter ondersteuning en als opnamestelling van het leger, indien het zich moet terugtrekken op de Stelling van Amsterdam. De Voorstelling van Vijfhuizen ligt 1200 m ten zuiden van het fort. De terreinen waren voorzien van eenvoudige onderkomens en verdedigbaar met lichte wapens. Thans is er een golfbaan. Een enkel onderdeel is nog tussen de begroeiing te zien.
- 12. De Hommel** Een poldermolen uit 1879.
- 13. De Vijfhuizermolen** Een poldermolen uit 1874.
- 14. Spoorbrug** De vroegere spoorlijn van Leiden naar Uithoorn doorsneed de Geniedijk.
- 15. Korenmolen de Eersteling** De molen is in 1857 gebouwd en in 1977 naar deze plek verplaatst. De molen is in werking en te bezoeken www.eersteling.com.
- 16. Aarden batterijen** In de Geniedijk zijn op een aantal plaatsen aarden batterijen aangebracht, nog herkenbaar aan de naar achteren gerichte wallen (traversen).

Vouw langs deze lijn

Fort bij Vijfhuizen (1897)

Het fort bij Vijfhuizen diende ter afsluiting van de Ringvaart, ter verdediging van het droogblijvende deel aan de binnenzijde van de Ringdijk en ter bescherming van de damsluis in de Ringvaart even ten noorden van het dorp. Aangezien de randen van de droogmakerij bij onderwaterzetting droog zouden blijven is een dubbele fortgracht aangelegd.

In het oorspronkelijke ontwerp zouden de geschutkoepels aan de einden van het hoofdgebouw komen. Om de trillingen op te kunnen vangen werden deze gebouwtjes los geplaatst. Dat is nog te herkennen aan de grote openingen aan weerskanten van het hoofdgebouw. Bij de uitvoering werd dit geschut echter in de frontwal opgesteld.

Batterij aan de Sloteweg

Fort bij Aalsmeer (1905)

Het fort is gelegen aan de Ringvaart en beschermt de dubbele sluis, die het Voorkanaal verbindt met de Ringvaart. In de huidige situatie is de weg langs de Ringvaart doorgetrokken en zijn de sluisen in slechte staat. Het fort heeft, evenals bij het Fort bij Vijfhuizen, een dubbele voorgracht. De hefkoepelgebouwen zijn nog in goede staat. Het geschut is wel verwijderd. In het fort is een klein, maar indrukwekkend, lucht oorlog- en verzetmuseum gevestigd www.crash40-45.nl. Daarnaast heeft de werkgroep Fort bij Aalsmeer www.werkgroepgeniedijkkoost.nl en www.onvangstroomte.com historische informatie over het fort. Naast de oude genieloods staan twee grote loodsen. Deze dateren uit 1957.

Het fort is van 1995-2006 een brandweeroefencentrum geweest.

Nevenbatterij bij fort bij Aalsmeer

In deze wal werden in 1917 twee betonnen mitrailleurposities geplaatst. Aan de keelzijde staat een ijzeren genieloods. Deze dateert uit 1896 en is onlangs geheel gerestaureerd. Oostelijk van het fort loopt de Geniedijk richting Fort bij Hoofddorp.

Daar liggen ook de nevenbatterij en een aardwerk. Nog te zien zijn de traversen, dwars op de Geniedijk. Deze dienden om schadewerking te beperken bij een voltrefter.

Aan de keelzijde bij de Ringvaart is een hevel te zien. Deze diende om het waterpeil in de fortgracht te regelen.

In het fort zijn nu een restaurant met hotelkamers, een expositieruimte voor hedendaagse kunst, en enkele kunstenaarsateliers; www.kunstfort.nl en www.fortrestaurant.nl.

Fort bij Hoofddorp (1904)

Het fort heeft twee verdiepingen. De beschikbaar gestelde ruimte was beperkt. Desondanks was er tekort aan logiesruimte en werden de Batterijen aan de IJweg en Sloteweg voorzien van logiesgebouwen. De fortgracht is diep komen te liggen en zou bij een stormaanval slecht te verdedigen zijn. Om dit probleem op te lossen is in de fortgracht een gepantserde caponnière aangebracht, die de fortgracht kon verdedigen. Vanuit het hoofdgebouw loopt een gang naar de caponnière. Aan de zuidzijde op de wal is recentelijk de korenmolen De Eersteling geplaatst. Vanuit militair oogpunt bezien een merkwaardige situatie. Naast het fort ligt een indrukwekkende damsluis.

Thans is het fort in gebruik bij een sportschietvereniging. •

Tekst: Rob Schimmel